

УДК 336.672

І. М. Вальдшмідт,

асистент кафедри фінансів, Вінницький національний технічний університет

М. О. Гайдей,

студент 3-го курсу Інституту менеджменту, Вінницький національний технічний університет

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

I. Waldschmidt,

assistant of the Department of Finance, Vinnitsa National Technical University

M. Haidey,

3d year student of Institute of Management, Vinnitsa National Technical University

THE MAIN PROBLEMS OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE AND WAYS OF ITS MODERNIZATION

Для наближення системи вищої освіти в Україні вимогам сучасної інноваційної економіки. Згідно з прогнозами ЮНЕСКО в XXI ст. цивілізованого рівня добробуту досягнуть тільки країни, в яких 40—50% працездатного населення буде мати якісну вищу освіту. На сьогодні, після радянської епохи, в Україні всього близько 13% населення з повною і 16—18% з неповною вищою освітою. Можна констатувати, що низький професійний й загальнокультурний рівень значної кількості населення, особливо молоді, становить загрозу не тільки перспективам економічного росту, але й соціальної стабільності. Проаналізовано основні проблеми вищої освіти в Україні: невідповідність діючої в Україні старої радянської системи освіти сучасним реаліям; старіння викладацького складу; недостатнє фінансування та неефективність використання ресурсів освіти. Розглянуто найкращий зарубіжний досвід формування, розвитку та фінансування освітніх систем. Наведено рекомендації щодо модернізації системи вищої освіти в Україні, впровадження яких дозволить усунути дисбаланс між попитом та пропозицією на кваліфікованих працівників на сучасному ринку праці України, а також сприятиме підвищенню міжнародного іміджу вітчизняної вищої освіти.

For the approximation of higher education in Ukraine demands of modern innovative economy. According to estimates by UNESCO in the XXI century. civilized welfare achieved only country in which 40—50 % of the population will have a quality higher education. Today, after the Soviet era in Ukraine only about 13 % of the population with full and 16—18 % with incomplete higher education. We can conclude that the low professional and general cultural level of a significant number of people, especially young people, is a threat not only to the prospects for economic growth, but also social stability. The basic problems of higher education in Ukraine: Ukraine discrepancy existing in the old Soviet system of education to modern realities, aging faculty, insufficient funding and inefficient use of education resources. Considered the best international experience of formation, development and financing of educational systems. The recommendations on the modernization of higher education in Ukraine that can help eliminate the imbalance between supply and demand for skilled workers in today's labor market in Ukraine and will improve the international image of domestic higher education.

Ключові слова: освіта, наука, вища освіта, освітні послуги, якість вищої освіти, фінансування вищої освіти, модернізація системи вищої освіти.

Key words: education, science, higher education, educational services, the quality of higher education, higher education financing, modernization of higher education.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Освіта, яка створює умови та забезпечує можливості для формування свідомості молодої людини як особистості та професіонала у обраному напрямку навчання, формує інтелектуальний, науковий та творчий потенціал суспільства, завжди була фундаментальним видом інвестування у людський капітал на макrorівні. Адже світ давно зрозумів, що якість освіти у високотехнологічному інформаційному суспільстві стає головним аргументом людського розвитку, а також забезпечення такого рівня життєвої та професійної компетентності людини, який би задовольняв її прагнення до самовдосконалення і саморозвитку. Крім того високий рівень освітніх послуг забезпечує потреби суспільства в освічених і висококультурних громадянах.

Перебуваючи у залежності від економічного і політичного розвитку країни, вища освіта одночасно сама активно впливає на всі процеси, які відбуваються у країні.

Чим вищий відсоток осіб з вищою освітою, тим успішніше розвивається суспільство. Для більш розвинених країн характерний високий відсоток осіб, які мають вищу освіту. За цим показником Україна відстає від інших країн. У нас трохи більше 28% громадян мають вищу освіту, в той час як в інших країнах Європи цей показник становить 40—50%. Слід мати на увазі, що в зв'язку з технічним прогресом попит на осіб з вищою освітою буде і надалі зростати. За прогнозами Європейської комісії, уже до 2020 р. не менше ніж 35% робочих місць у країнах-членах Європейського Союзу вимагатимуть вищої освіти. Стосовно України, ми вже зараз відчуваємо, що освіченість населення не повністю відповідає запитам економічного, політичного та соціально-культурного розвитку держави. Можна сміливо стверджувати, що невисокий професійний й загальнокультурний рівень переважаючої кількості населення, особливо молоді, ставить під загрозу не тільки перспективи економічного росту, але й соціальну

Таблиця 1. Розподіл фахівців вищої кваліфікації за віком у 2011 році в Україні

№ п/п	Вік, років	Доктор наук, осіб	Питома вага, %	Кандидат наук, осіб	Питома вага, %
1	До 30	7	0,04	5995	7,06
2	31-40	648	4,35	23424	27,57
3	41-50	2041	13,71	16952	19,95
4	51-55	1977	13,27	9675	11,39
5	56-60	2307	15,49	8987	10,58
6	61-70	4139	27,79	12393	14,56
7	71 і старші	3776	25,35	7553	8,89
8	Усього	14895	100	84979	100

стабільність. Тому виявлення основних проблем системи вищої освіти та пошук шляхів її модернізації є надзвичайно актуальним питанням українського сьогодення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання щодо проблем побудови ефективної освіти, і вищої зокрема, а також її реформування порушувалося в останнє десятиріччя в працях В. Андрущенка, Ю. Жука, Л. Зязюн, О. Навроцького, Н. Пасічника, В. Суханцевої та ін. У суспільстві і серед вітчизняних освітян, на думку Ю. Жука, відсутнє глибоке розуміння сутності ринкової системи економіки і відносин суб'єктів у цій системі, а також усвідомлення, що освіта, і вища зокрема, є основою добробуту в державі [1]. Про те, що проблема підтримки розвитку освіти є глибоко соціальною і належить до пріоритетних завдань суспільного розвитку зазначає також і В. Андрущенко [2].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є виявлення та обґрунтування основних напрямів модернізації системи вищої освіти в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до Закону України "Про основи національної безпеки України" одним з найважливіших пріоритетів національних інтересів держави є розвиток інтелектуального потенціалу українського народу та запобігання впливу вчених, фахівців, кваліфікованої робочої сили з України. Саме цей фактор найбільш виразно впливає на ефективне регулювання та перебіг процесів, що нині відбуваються в галузі науки та освіти та є однією з головних причин невирішених проблем в системі надання якісних освітніх послуг. Зволікання з їх вирішення ведуть до зниження якості підготовки студентів і, як наслідок, зниження їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках праці.

Однією з найгостріших проблем освіти є невідповідність діючої в Україні старої радянської системи освіти, призначеної для функціонування в умовах планової економіки, сучасним реаліям.

Радянська (соціалістична) модель освіти суттєво відрізнялася від ринкової моделі освіти розвинутих країн. Відмінності визначалися особливостями ролі освіти в радянській системі, основними елементами якої були військово-промисловий комплекс (ВПК) та керівні органи комуністичної партії. До складу ВПК входив ряд ключових промислових міністерств. Інші міністерства відігравали другорядну роль. До їх складу входили і республіканські міністерства освіти (вищої освіти), які готували фахівців для ВПК, партійного керівництва та ряду інших галузей господарства держави. У результаті деякі важливі дисципліни, наприклад, економіка, організація та планування, психологія, право викладалися із суттєвими перекрученнями. Особиста відповідальність, інтелектуальна свобода, вміння вирішувати проблеми не були актуальними пріоритетами у змісті освіти.

Хоча слід визнати, що система освіти і вищої професійної підготовки, яка складалася в Радянському Союзі у 50—80 роки минулого сторіччя, цілком забезпечувала військову перевагу і була достатньо досконалою для свого часу і для тієї ролі, що відводилася їй в рамках планової економіки та існуючого політичного устрою. В освіту інвестувалися величезні ресурси, особливо це стосувалося вищої освіти. На користь високої якості освіти у СРСР свідчить те, що країни, які скопіювали радянську систему професійної підготовки з точних наук, наприклад, Росія, Індія, сьогодні забезпечують інженерами найпотужніші в світі центри військово-технічних розробок.

Також відомий факт, що коли після визначних досягнень Радянського Союзу в освоєнні космосу (а це, насамперед, ракетобудування, електроніка, матеріалознавство та інші ключові галузі) у Конгресі США в 1983 р. обговорювався урядовий документ під заголовком "Нація в небезпеці, необхідність реформи освіти". У результаті

обговорення було вирішено для досягнення паритету у провідних галузях науки збільшити інвестиції в освіту "на рівні, не меншому, ніж у Радянському Союзі", а також здійснити реформу освіти. Як показали подальші події, це були вирішальні фактори у змаганні двох систем.

У 1990 році в Україні було зосереджено 6,5% світового науково-технологічного потенціалу. Це був чи не найбільший відсоток серед республік Радянського Союзу — на кожну тисячу працюючих осіб припадало 11 чоловік, зайятих у науково-технічній сфері.

За два десятиріччя незалежності України не раз робилися спроби реанімувати стару систему вищої освіти, розраховану на забезпечення країни фахівцями на базі не менш значних матеріально-технічних ресурсів. Однак ці спроби виявилися марними. Загалом можна сказати, що за роки незалежності ситуація значно погіршилась. Вже практично 20 років відбувається процес вилучення інтелектуальних ресурсів в інші сфери діяльності, а найжахливіше те, що найкваліфікованіші і найталановитіші з них взагалі полишають Україну назавжди. Оскільки, бюджетні витрати на науку не зростають, все більший відсоток науковців зосереджується саме у ВНЗ. На сьогодні, після радянської епохи, в Україні всього близько 13% населення з повною і 16—18% з неповною вищою освітою [1]. Слід зазначити, що згідно з прогнозами ЮНЕСКО в XXI ст. цивілізованого рівня добробуту досягнуть тільки країни, в яких 40—50% працездатного населення буде мати якісну вищу освіту.

Якість освіти є одним з ключових показників в аналізі освітніх послуг. Однією з проблем забезпечення якості навчання є комплектації наукових та викладацьких кадрів. Одним з основних недоліків можна вважати старіння викладацького складу, що пояснюється зниженням престижності професії викладача. Молодь неохоче обирає цю професію в зв'язку з низькою оплатою праці. За даними Дежкомстату України, у 2011 році (табл. 1) у професорсько-викладацькому складі вищих навчальних закладів, переважають кандидати наук віком 31—40 років, а доктори наук віком 61—70 років, причому на другому місці доктори віком 71 рік і старше.

Більшість експертів дотримуються думки, що незадовільний стан освіти в Україні пов'язаний з недостатнім фінансуванням та неефективним використанням ресурсів освіти. В середині 90-х років минулого століття Верховна Рада України встановила норму витрат на науку — не менше 1,7% від ВВП і, як видно з рис. 1, протягом 2000—2012 рр. бюджетні витрати на науку лише у 2000—2001 рр. та 2006—2007 рр. не досягали встановленої норми. У період економічної рецесії 2008 р. в Україні загальні видатки зведеного бюджету на освіту зросли на 56,3%, у т. ч. на вищу освіту на 64,6%. Порівняно з кризовим періодом частка видатків на освіту у ВВП у 2009 р. зросла до 7,2%; у 2010 р. становила 7,1%; у 2011 р. — 6,1%; у 2012 р. — 6,5%, що наблизило нашу країну до світових стандартів [3]. Проте ці видатки не досягли задекларованих у Законі України "Про освіту" 10% ВВП.

Таким чином, справжньою причиною негараздів в освіті є те, що в управлінні освітою склався порядок формування дефіцитного бюджету, який призводить до низької фінансової дисципліни і розмитості відповідальності за виконання бюджету [4]. Незважаючи на щорічне зростання бюджетного фінансування освіти, понад 70% цих коштів йде не на модернізацію та підвищення якості освітніх послуг, а на виплату заробітної плати та комунальні платежі, що значно скорочує інвестиційну спроможність фінансування. При тому, що в таких країнах, як Австралія, Швеція, Норвегія, Словенія та Чехія рівень витрат на заробітну плату та комунальні платежі у за-

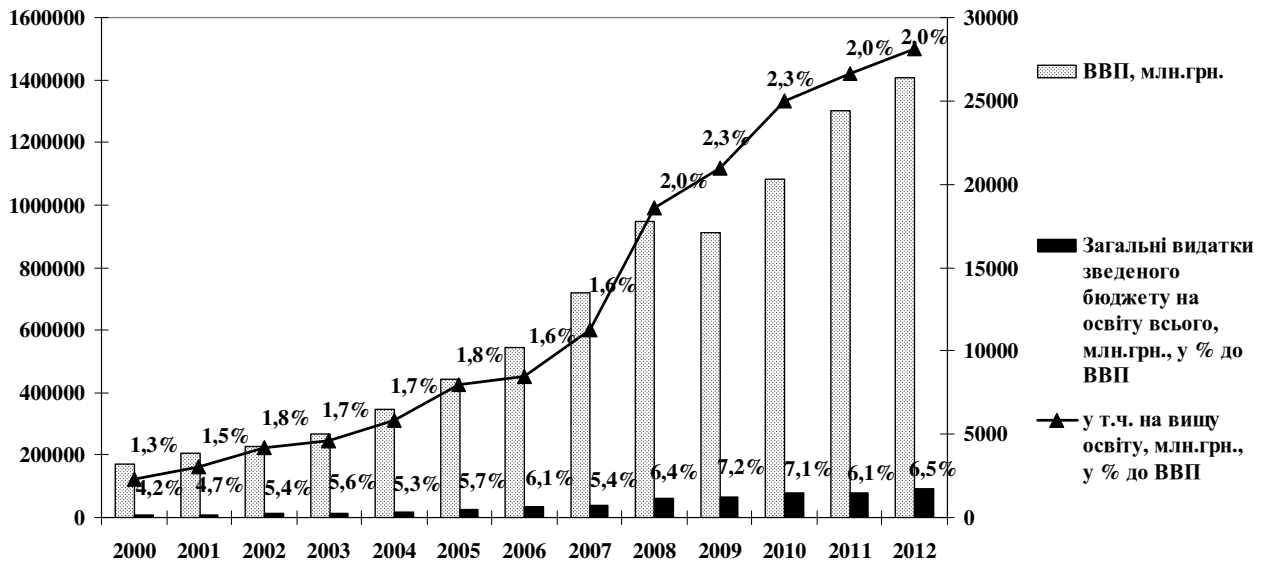

Рис. 1. Фінансування освіти в Україні у 2000—2012 рр.

гальній структурі видатків на вищу освіту не перевищує 60%. Забезпечення модернізації системи освіти України вимагає збільшення обсягу державного фінансування до 8% ВВП протягом найближчих п'яти років [5].

Існують дослідження, відповідно до яких було визначено пряму залежність між часткою витрат на вищу освіту у національному доході країни та відносно величю приросту середньорічного суспільного продукту. Незадовільне держбюджетне фінансування освіти в Україні призводить до необхідності активного використання інших джерел фінансування, у тому числі й коштів самих студентів. Так, в Україні за рахунок власних коштів студентів державних закладів освіти здійснюється погашення біля 55% всіх витрат, пов'язаних з наданням освітніх послуг, при тому, що в США середній рівень погашення вартості отриманої освіти за рахунок власних коштів студентів не перевищує 14% загальної суми. Отже, обмеженість та неефективне використання бюджетних коштів, що спрямовуються на фінансування освіти в Україні стримують можливості інноваційного розвитку освітньої галузі та зменшують фактичний очікуваний соціально-економічний ефект від інвестування у людський капітал.

За кордоном проблема недостатнього фінансування вирішується шляхом переходу від переважного використання державних коштів до багатоканального фінансування на основі самостійного пошуку додаткових джерел, що приносять прибуток, який перетворюється на капітал, тобто процесу капіталізації. Першопрохідцем у цій справі є США. Велика кількість старих університетів таких, як Оксфорд, Кембридж, своє багатство накопичували століттями, вищі навчальні заклади Ліги Плюща — понад століття. Університети мають дорогі землі, приміщення, обладнання, високовартісну нерухомість. Водночас критерій капіталізації є одним із головних під час визначення міжнародних рейтингів університетів. Капіталізацію, активи університету багато економістів вважають узагальненим критерієм його елітності [6].

Засадами досягнення високого рівня і якості вищої освіти в США є національне багатство, підтримка держави, а також традиція приватної благодійності, що заохочується податковою політикою [7]. Проте не менш вагомим є освітня стратегія самих ВНЗ. Всі без винятку навчальні заклади абсолютно самостійні на досить конкурентному ринку освітніх послуг. Державна фінансова підтримка державних ВНЗ (як на федеральному рівні, так і на рівні штату) становить не більше 30% усіх витрат. Решта коштів має бути мобілізована з інших джерел. Це принципово змінює природу вищої освіти. Альтернативою може стати лише банкрутство ВНЗ, як це відбувається з будь-якими іншими суб'єктами ринку. Університети стають економічними корпораціями та діють за принципами конкурентоспроможності та дохідності. В межах університету "виживає" особа, яка може не лише створити нові

знання, а й володіє здібностями вигідно їх продати в ринкових умовах.

Завдяки системі розвинутої фінансової автономії факультет американського університету розпоряджається 80—85% зароблених коштів, відраховуючи решту на розвиток університету [8].

А, наприклад, в Японії функціонує близько 726 ВНЗ, з них 87 державних, 86 муніципальних, 553 (76%) приватних, тобто домінує приватний характер вищої школи. Усі ВНЗ платні. Оплата за навчання різна і залежить від ВНЗ. Зазвичай навчання у приватних ВНЗ дорожче, ніж у державних. Університетські корпорації фінансуються на 79% з держбюджету (приватні ВНЗ також отримують субсидії від держави). Вони зобов'язані подавати звіти про свою діяльність і прагнути до високих показників академічної продуктивності. Університетські корпорації розвиваються на основі шестирічних планів. Фінансування корпорацій, що здійснює Міністерство освіти, культури, спорту, науки й технологій, залежно від результатів оцінки виконання ними затверджених планових показників. У випадку незадовільних результатів бюджет університету може бути істотно скорочений. Проте найближчим часом уряд планує зменшити державне фінансування університетських корпорацій до 30%. Основним джерелом фінансування університетів в перспективі повинні стати доходи від підприємництва. Додаткове потенційне джерело фінансів для університетів — це навчання іноземних студентів, а також дорослих громадян. Зміна балансу між приватним і державним фінансуванням веде до прямого впливу ринкових сил на діяльність ВНЗ і зменшує успадковану державну монополію на вищу освіту. Ця тенденція характерна не лише для Японії. Сучасні системи та механізми управління змінили відносини між вищими навчальними закладами, ринком та державою на користь ринку.

В університетах з високим рівнем капіталізації навчання поєднується з виробничою працею і пошуковою діяльністю, а процес освіти триває протягом усього життя. Це означає, що підготовка спеціалістів, особливо вищої кваліфікації, здійснюється не тільки на лекціях в аудиторіях, а й під час їхньої практичної діяльності в дослідницьких підрозділах, інноваційних фірмах, які виробляють високотехнологічну продукцію, реалізація якої забезпечує значний прибуток.

Сьогодні університети нового типу (підприємницькі) стимулюють процеси капіталізації, зокрема спонукують студентів до вироблення новаторських бізнес-ідей, створюють відповідні банки ідей, інвестиційні фонди, в яких випускник може отримати стартовий безпроцентний кредит під університетську гарантію для свого бізнес-проекту тощо. При таких університетах можуть створюватися бізнес-інкубатори, технопарки, інноваційно-технологічні центри. За ними — майбутнє.

Випускник такого університету засновує власну фірму, отримує відповідний кредит, адміністративні площі

Таблиця 2. Структура доходів Кембриджського університету у 2009/2010 н.р.

Джерело доходу	Сума, млн ф. ст.	Частка, %
Фінансування наглядової ради	192,4	18,0
Академічні доходи і підтримуючі грани	74,6	7,01
Дослідницькі гранти	234,2	22,01
Доходи за оцінювання та іспити	208,4	19,58
Видавничі та поліграфічні послуги	186,4	17,52
Інші доходи	108,2	10,17
Орендний та інвестиційний дохід	60,8	5,71
Загальний операційний дохід	1 065,0	100,0

і оргтехніку, орендує в бізнес-інкубаторі потужності та має сервісну підтримку в технопарку. Відносини між університетом та фірмою випускника тривають 2—4 роки, поки бізнес не перетвориться на самостійний. Така співпраця сприяє розвитку процесу капіталізації. Наприклад, довкола Оксфордського університету діє близько 300 фірм із загальним річним обсягом коштів 4 млрд дол. США, від яких університет отримує 1 млрд дол. США [9].

Один з найстаріших та найпрестижніших університетів Великобританії та світу у структурі своїх доходів має найбільшу частку дослідницьких грантів, доходів за оцінювання та іспити, видавничі та поліграфічні послуги (табл. 2).

Трансформація характеру і змісту освіти зумовила відповідну трансформацію структур і управління університетів. Крім традиційних підрозділів (кафедр і дослідних лабораторій із дисциплін) створюються міждисциплінарні й багатопрофільні навчальні та навчально-дослідні лабораторії, дослідно-конструкторські підрозділи, інноваційні підприємства, які виготовляють і реалізують інноваційну продукцію на основі результатів досліджень учених університету як єдиного господарського комплексу (від маркетингових відділів до ремонтних служб), що працюють у тісному взаємозв'язку з ними. Часто на їхній основі формуються структури, до завдань яких входить просування на ринок університетських розробок, випуск нової наукомісткої продукції, зміцнення зв'язків із промисловістю, створення науково-технічних норм: відділи захисту інтелектуальних прав, інтелектуальної власності, бюро технічного трансферу, малі інноваційні фірми. Розвиваються різні форми інтеграції вищих навчальних закладів і промислового сектору такі, як науково-виробничі підприємства, технополіси, спільні дослідні програми і центри.

Що стосується України, то державна система фінансування вищої освіти і науки повинна враховувати глобальні тенденції. Ефективність використання бюджетних коштів ВНЗ має постійно перебувати в центрі уваги громадськості, а якість освіти повинна відповідати вимогам інноваційної економіки. Потрібно змінити технологію фінансування освіти, структуру її витрат і послуг. Слід широко впроваджувати змішане фінансування освіти, відроджувати традиції меценатства, спонсорства. Адресна допомога населенню на здобуття вищої освіти є важливою умовою подальшого розвитку цієї сфери.

ВИСНОВКИ

З проведеного дослідження можна сформулювати наступні рекомендації щодо модернізації системи вищої освіти:

1. Розширення автономності. Основною перешкодою процесу модернізації вітчизняної системи вищої освіти є обмежена автономність вітчизняних ВНЗ, що проявляється у надмірному державному адмініструванні напрямків їх діяльності, насамперед з боку Міністерства освіти і науки України (МОН). Законодавче визначення "автономності" вітчизняних ВНЗ (ст. 29 Закону України "Про вищу освіту") не відповідає основним принципам щодо автономності європейських закладів вищої освіти. Існуюча адміністративна та фінансова залежність ВНЗ, особливо університетів, від органів державної влади зменшує ефективність роботи ВНЗ — не сприяє усуненню дисбалансу між попитом та пропозицією на кваліфікованих фахівців на сучасному ринку праці України та шкодить міжнародному іміджу вітчизняної вищої освіти.

2. Підвищення ефективної взаємодії між вищими навчальними закладами, бізнесом, центрами зайнятості та органами статистики з метою подальшого працевлаштування випускників та створення інформаційно-аналітичної бази для аналізу стану й тенденцій кадрового забезпечення на ринку праці.

Модернізація вищої, зокрема університетської освіти в Україні має базуватися на найкращих зарубіжних зразках освітніх систем, з урахуванням національного досвіду.

Література:

1. Жук Ю. Треба вміти дивитись у вічі, або в Болонський процес слід входити з українським позитивним досвідом, враховуючи реалії / Юрій Жук // Вища школа, 2005. — 16—23 березня. — С. 12—17.
2. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) / Віктор Андрущенко // Вища освіта України, 2001. — № 1. — С. 11—17.
3. Офіційна статистика про розвиток вищої освіти та науково-технічної інформації в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Проблеми фінансування шкільної освіти. Від фікції до прозорості. Юрій Луковенко, Анатолій Копець, експерти Міжнародного центру перспективних досліджень, Київ ("Український регіональний вісник", № 27, 15 листопада 2001 р.)
5. Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування: монографія / О.В. Захарова. — Донецьк: "ДВНЗ ДонНТУ", 2010. — 83—84 с.
6. Боголіт Т.М. Процеси капіталізації розвитку вищої освіти та університетської науки / Т.М. Боголіт // Фінанси України. — 2012. — № 11. — С. 21—28.
7. Павленко Ю. Цивілізаційні аспекти глобальних протиріч у сучасному світі / Ю. Павленко // Освіта і управління. Т. 7, ч. 2. — 2004. — С. 9—17.
8. Предпринимательские университеты в инновационной экономике / под общ. ред. Ю.Б. Рубина. — М.: Маркет ДС Корпорейшн, 2005. — 402 с.
9. Цейкович К.Н. Высшая школа за рубежом: проблемы, поиски, решения / К.Н. Цейкович, Л.Н. Тарасюк. — М., 2010. — 346 с.

References:

1. Zhuk, Yu. (2005), "Treba vmity dyvytyt' u vichi, abo v Bolons'kyj protses slid vkhodyty z ukrains'kym pozytyvnyim dosvidom, vrakhovuiuchy realii", *Vyscha shkola*, 16—23 March, pp. 12—17
2. Andruschenko, V. (2001), "Osnovni tendentsii rozvytku vyschoi osvity Ukrainy na rubezhi stolit' (Sproba prohnostychnoho analizu)", *Vyscha osvita Ukrainy*, vol. 1, pp. 11—17.
3. "Ofitsijna statystyka pro rozvytok vyschoi osvity ta naukovo-tekhnichnoi informatsii v Ukraini", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Lukovenko Yu. and Kopets' A. (2001), "Problemy finansuvannia shkil'noi osvity. Vid fiktzii do prozorosti", *Ukrains'kyj rehional'nyj visnyk*, vol. 27. (Accessed 15 November 2001).
5. Zakharova, O.V. (2010), *Upravlinnia investuvanniam u liuds'kyj kapital: metodolohiia, otsinka, planuvannia: monohrafiia* [Management of investment in human capital: methodology, evaluation, planning: monograph], DVNZ DonNTU, Donetsk, Ukraine.
6. Boholit, T.M. (2012), "Protsesy kapitalizatsii rozvytku vyschoi osvity ta universytets'koi nauky", *Finansy Ukrainy*, vol. 11, pp. 21—28.
7. Pavlenko, Yu. (2004), "Tsyvilizatsijni aspekty hlobal'nykh protyrich u suchasnomu sviti", *Osvita i upravlinnia*, vol. 7, no. 2, pp. 9—17.
8. Rubin, Ju. B. (2005), *Predprinimatel'skie universitety v innovacionnoj jekonomike* [Entrepreneurial universities in the innovation economy], Market DS Korporejshn, Moscow, Russia.
9. Cejkovich, K. N. and Tarasjuk, L. N. (2010), *Vyshhaja shkola za rubezhom: problemy, poiski, reshenija* [High school abroad: problems, solutions], Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2014 р.